

Nr 177.

Av herr Göransson, om utredning angående de allmänstraffrättsliga problemen inom specialstraffrätten m. m.

Straffrättskommittén väntas om någon månad framlägga sitt sista betänkande, varigenom den stora revisionen av allmänna strafflagen skulle vara avslutad vad beträffar utformningen av brottsbeskrivningar och allmänna regler om straffbarhet. Det finns under sådana omständigheter anledning att vända uppmärksamheten till den del av straffrätten, som brukar benämnas specialstraffrätten. Den har på grund av den allmänna samhällsutvecklingen under senare år fått alltmer ökad betydelse. De regleringar av skiftande slag, som tid efter annan genomförs på olika områden, ha nästan genomgående det gemensamt, att de för sin effektivitet äro beroende av att straffbestämmelser finnas att tillgå för det fall, att myndigheternas bud icke efterkommas.

Straffet, i funktionen av förvaltningsrättsligt tvångsmedel, har på detta sätt fått större betydelse än tidigare för den enskilde. Man är under dylika förhållanden berättigad att ställa ganska stora fordringar på de straffrättsliga stadgandena av denna art. Emellertid visar en granskning av specialstraffrättens föreskrifter, att författningsbestämmelserna på detta område förete avsevärda brister och att rättssystemet på väsentliga punkter icke är tillräckligt genomtänkt och konsekvent. I särskilt hög grad gäller det anförda den del av specialstraffrätten, som är inrymd i administrativa författningar.

Den som ur straffrättslig synpunkt undersöker denna lagstiftning tycker sig mången gång finna, att lagskrivarna icke ägnat större intresse åt straffbestämmelserna. De synas icke sällan ha uttömt sin kraft på de mera materiella reglerna och sedan mera slentrianmässigt hängt på straffbestämmelser i slutet av vederbörande författning. Särskilt vanligt är det, att man icke alls betänker, hur allmänna straffrättsliga frågor skola besvaras. I lagtexten anges t. ex. icke, om uppsåt eller oaktsamhet fordras för straffbarhet eller om ansvaret skall vara strikt. Sådant blir besvärligt i rättstillämpningen, särskilt som skrivna förarbeten ofta saknas, i varje fall vad straffbestämmelserna beträffar. Vad man framför allt reagerar mot i den administrativa strafflagstiftningen är ett okritiskt användande av förebilder. Att använda en formulering i en äldre författning som mönster för ett stadgande i en ny lagstiftning är naturligtvis icke något fel i och för sig, men

där sådant sker borde det undersökas dels vad formuleringen innebär, dels om en regel med denna innebörd erfordras i den nya författningen.

Av vikt är särskilt att klarhet skapas beträffande de allmänna straffrättsliga spörsmålen om medverkan till brott, om företagares, husbönders och juridiska personers ansvar, om de s. k. subjektiva förutsättningarna för ansvar, d. v. s. om uppsåt eller oaktsamhet fordras hos gärningsmannen eller om ansvar skall inträda utan att ens vårdslöshet bevisligen ligger honom till last, samt om påföljderna för specialstraffrättsliga brott, t. ex. ekonomiska sanktioner. Vissa av dessa frågor kunna väntas finna sin lösning genom straffrättskommitténs förslag. Åtskilliga problem av denna art komma emellertid att kvarstå. En närmare utredning om huru de allmänstraffrättsliga spörsmålen skola lösas för specialstraffrättens del är i hög grad påkallad.

Såsom exempel på att den schablonmässighet, som utmärker de specialstraffrättsliga stadgandena, medfört att tillräcklig uppmärksamhet icke ägnats nämnda problem, kunna nämnas frågorna om det s. k. husbondeansvaret och om konfiskation.

Bestämmelserna om husbondeansvar representera en typ av ansvarsregler, som härstamma från början av 1800-talet. Den användes först i några författningar rörande husbehovsbränning och förelåg färdigutbildad redan på 1840-talet. Dessa ålderdomliga stadganden användas fortfarande. De voro vanliga i ransoneringsförfattningarna under andra världskriget och förekomma ännu i nyutfärdade författningar. Den tanke som lagstiftaren velat ge uttryck åt genom husbondestadgandena är emellertid riktig i sig. En företagschef bör i viss utsträckning göras ansvarig för förseelser som begås i företagets verksamhet, men husbondestadgandet såsom medel för att nå detta mål är behäftat med vissa brister. Praktiskt bättre resultat har rättspraxis många gånger uppnått vid tillämpning av författningar som helt sakna husbondestadganden.

Frågan om hur straffansvaret skall utformas för lagöverträdelser som begås i en juridisk persons, t. ex. ett aktiebolags, verksamhet måste beaktas. Olika lösningar äro tänkbara.

Ett annat område, där specialstraffrätten bör göras till föremål för en översyn, är reglerna om förverkande. Som ett exempel kan tagas KK 14 mars 1947 angående allmänt importförbud, vilken efter mönster av andra författningar om införsel förbud innehöll en generell regel om förverkande av vara, som någon i strid mot författningen infört eller sökt införa. Någon saklig motivering för denna regel, som gick längre än förverkandebestämmelserna i 1923 års lag om straff för olovlig varuinförsel (1 § 8 mom.), synes icke ha funnits. Det kan i detta sammanhang erinras om att första lagutskottet vid antagande av lagen om straff för olovlig varuutförsel år 1949 (utl. nr 37 s. 9—10) anmärkte på att förverkandereglerne i denna

lag på ett icke motiverat sätt avveko från strafflagens allmänna konfiskationsbestämmelser.

Vissa konstitutionella problem böra uppmärksammas i detta sammanhang. Enligt gällande praxis anses Kungl. Maj:t äga utan riksdagens hörande meddela straffbestämmelser, vari högre straff icke utsättes än böter eller fängelse. Här uppkomma ofta vissa kollisioner. Om t. ex. Kungl. Maj:t och riksdag såsom lagstiftare avsiktligt lämnat ett visst område straffritt eller endast utsatt ett lägre straff för visst brott, äger då Kungl. Maj:t genom utnyttjande av sin administrativa lagstiftningsbefogenhet meddela strängare straff inom ramen för sin nyss angivna kompetens? Första lagutskottet hade anledning göra ett uttalande även i denna fråga i sitt nyssnämnda utlåtande av 1949 (se s. 14—15). Strafflagberedningen väntas inom kort föreslå att skillnaden mellan fängelse och straffarbete upphäves. Om så sker, måste den ovannämnda sedvanerättsliga konstitutionella regeln om Kungl. Maj:ts strafflagstiftningskompetens underkastas jämkning av något slag.

Frågan om ett centralt kvalificerat granskningsorgan av lagvårdstyp för administrativa författningar har tidigare diskuterats. Även för granskning av straffbestämmelserna torde ett sådant ha en betydelsefull uppgift.

En allvarlig olägenhet med den nuvarande ordningen är att de enskilda medborgarna ofta ha svårt att göra klart för sig innebörden av de regler som gälla. Bestämmelserna äro ej sällan mycket svårtolkade. Den omständigheten att en underrätt, en hovrätt och en minoritet i HD har *en* uppfattning om innebörden av ett straffstadgande och majoriteten i HD en annan, anses icke i och för sig medföra att stadgandet är så otydligt, att den som tolkat stadgandet i enlighet med minoritetens uppfattning skall gå fri från straff på grund av rättsvillfarelse.

Med det anförda torde vara visat att specialstraffrätten nu är mogen att tagas upp till en allmän översyn. Vad man synes böra eftersträva är i första hand att nå fram till enhetliga regler vad angår de allmänstraffrättsliga frågorna, såsom skett i strafflagens allmänna del vad angår de i denna lag angivna brotten. Men även vad avser reglerna om de särskilda brotten torde finnas utrymme för vissa enhetliga regler. Ovan har visats på några områden, där sådana bestämmelser äro behöfliga, nämligen beträffande det s. k. företagaransvaret och juridiska personers straffansvar samt i fråga om konfiskation. Grundläggande regler av detta slag skulle måhända kunna sammanföras i en »allmän» specialstraffrättslig lag. Det torde icke vara möjligt att utan en grundlig utredning närmare anvisa huru de problem som här angivits skola lösas i detalj.

Genom att begära förslag till en ny lagstiftning om straff för olovlig varuinförsel och varuulförsel visade riksdagen 1949 sitt intresse för specialstraffrättsliga spörsmål. Det finns nu anledning att taga upp frågan i ett större sammanhang.

Under hänvisning till vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående de allmänstraffrättsliga problemen inom specialstraffrätten och om en översyn av gällande specialstraffrättsliga stadganden i förtydligande och för-
enhetligande syfte.

Stockholm i januari 1953.

Hardy Göransson.
